

**Juhtpõhimõtted kaasava hariduse
kvaliteedi arendamisel**
Soovitused praktikutele

JUHTPÕHIMÕTTED KAASAVA HARIDUSE KVALITEEDI ARENDAMISEL

Soovitused praktikutele

Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur on sõltumatu ja iseotsustav organisatsioon, mida toetavad agentuuri liikmesriigid ja Euroopa Liidu institutsioonid (komisjon ja parlament).

Käesolevas dokumendis esitatud seisukohad ei esinda alati agentuuri, selle liikmesriikide või komisjoni ametlikke seisukohti. Komisjon ei vastuta käesolevas dokumendis esitatud teabe kasutamise eest.

Dokumendist on lubatud esitada väljavõtteid, kui lisatakse selge viide allikale järgmises vormis: Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur (2011). *Juhtpõhimõtted kaasava hariduse kvaliteedi arendamisel. Soovitused praktikutele.* Odense, Taani: Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur.

Raport on kättesaadav täielikult töödeldavates elektroonilistes formaatides ning 21 keeles, et hõlbustada info kättesaadavust. Raporti elektroonilised versioonid onavaldatud agentuuri veebilehel: www.european-agency.org

Raporti koostajad:

George Borg, esindajate kogu liige, Malta

John Hunter, esindajate kogu liige, Ühendkuningriik (Põhja-Iirimaa)

Bryndis Sigurjónsdóttir, riiklik koordinaator, Island

Simona D'Alessio, agentuuri töötaja

Toimetaja: Verity Donnelly, agentuuri töötaja

Tõlkija: Inga Kukk

Kaanepilt: Daniela Demeterová, Tšehhi

ISBN: 978-87-7110-299-4 (elektrooniline) ISBN: 978-87-7110-278-9 (trükitud)

© **European Agency for Development in Special Needs Education 2011**

Sekretariaat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brüsseli esindus
3 Avenue Palmerston
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 280 33 59
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

Käesoleva dokumendi väljaandmist toetab Euroopa Komisjoni hariduse ja kultuuri peadirektooraat:
http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm

SISUKORD

EESSÕNA	5
1. SISSEJUHATUS	7
1.1 Taust.....	7
2. KÕIGI ÕPPIJATE OSALEMISVÕIMALUSTE AVARDAMINE.....	9
3. JUHTPÕHIMÕTTED KAASAVA PRAKTIKA ARENDAMISEKS.....	13
3.1 Õppijate kuuldavõtmine	13
3.2 Kõigi õppijate aktiivne osalus.....	13
3.3 Õpetajate positiivsed hoiakud	14
3.4 Tõhusad õpetamisoskused	15
3.5 Tulevikku suunatud koolijuhtimine	16
3.6 Sidusad valdkonnaülesed tugiteenused.....	17
4. KOKKUVÕTE.....	19
5. LISAINFO	20
5.1 Agentuuri väljaanded*	20
5.2 Muud allikad.....	21

EESSÕNA

Esimene juhtpõhimõtete sarja raport toetus agentuuri töödele, mis on avaldatud aastani 2003. Järgmine agentuuri tööde ülevaade avaldati 2009. aastal pealkirja all *Juhtpõhimõtted kaasava hariduse kvaliteedi arendamisel. Soovitused poliitikakujundajatele*. Mõlemas trükises esitati teemade kaupa agentuuri projektide peamiste tähelepanekute kokkuvõtte, et toetada kaasava hariduspoliitika kujundamist.

2007. aastal leppisid agentuuri esindajate kogu liikmed kokku, et sedalaadi kokkuvõtlikku teavet tuleb avaldada regulaarselt. Samuti lepidi kokku, et lisaks poliitikasootustele tuleks kokku võtta ka juhtpõhimõtted praktikutele. Käesolevas väljaandes antakse seetõttu ülevaade agentuuri tööst alates aastast 2003 ja esitatakse kaasava õppe põhimõtete kokkuvõtte, mille aluseks on teemaprojektide tulemused kõigis agentuuri liikmesriikides. 5. peatükis on esitatud täielik nimekiri dokumentidest, mille põhjal kokkuvõtte on koostatud.

Soovitustest, mille poliitikakujundajad teiste poliitikakujundajate ja praktikute jaoks välja on töötanud, tõusevad esile põhisõnumid kaasava praktika arendamiseks. Loodame, et koos 2009. aasta väljaandes esitatuga toetavad need sõnumid kõiki hariduse suunajaid, et edendada kaasavamat haridussüsteemi kogu Euroopas.

Agentuuri temaatiliste väljaannete andmed, mida kasutatakse käesolevas väljaandes esitatud praktiliste põhimõtete alusena, on esitatud süsteemse mudelina. Nimetatud tekst koos käesoleva projekti täieliku infoga on aadressil: <http://www.european-agency.org/agency-projects/key-principles>

Cor Meijer

Direktor, Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur

1. SISSEJUHATUS

Agentuuri 2003. ja 2009. aastal avaldatud juhtpõhimõtete dokumentides esitati hariduspoliitika eri aspekte käsitlevaid soovitusi, mis toetavad tõhusalt eri tüüpi hariduslike erivajadustega (HEV) õppijate kaasamist ning on ühtlasi aluseks kvaliteetse hariduse tagamisel kõigile õppijatele. Käesolev raport toetub agentuuris alates 2003. aastast tehtud tööle ning teeb kokkuvõtte praktikast suunavatest juhtpõhimõtetest, mis on osutunud kõige olulisemaks erinevate vajadustega õppijate kõrgetasemelisel toetamisel tavaharidussüsteemis.

1.1 Taust

Mõned Euroopa ja rahvusvahelise tasandi kaasava hariduse juhtpõhimõtted on esitatud veebiaadressil: <http://www.european-agency.org/agency-projects/key-principles/a-european-and-international-approach-to-inclusive-education>. Ka mitmed teised hiljutised väljaanded loovad käesolevale tööle konteksti, rõhutades, et koolidel on vaja areneda kõigi õppijate koosõpetamise suunas.

UNESCO *kaasava hariduse poliitilistest suunistest* (2009) lähtudes teadvustatakse üha enam, et kaasamine ja kvaliteet toimivad vastasmõjus – kaasav suhtumine võib märkimisväärselt kaasa aidata kõigi õppijate hariduse kvaliteedi paranemisele. Üha olulisemaks peetakse ka kaasava hariduse rolli õiglasema, võrdsema ja demokraatlikuma ühiskonna kujundamisel, kus hinnatakse mitmekesisust. Sedalaadi areng on seotud võrdsete võimaluste, mittediskrimineerimise ja universaalse ligipääsu põhimõtetega ning vajadusega võtta eelkõige arvesse selliste õppijate individuaalseid vajadusi, kes on sotsiaalse eraldamise ja marginaliseerumise ohus.

Euroopa Liidu Nõukogu (2009:3) rõhutab, et „haridus peaks edendama kultuuridevahelisi pädevusi, demokraatlikke väärtusi, lugupidamist põhiõigustest ja keskkonnaga arvestamist ning võitlema kõigi diskrimineerimise vormide vastu, andes kõigile noortele oskused suhelda positiivselt oma mitmekesise taustaga eakaaslastega.“

Sama ideed rõhutavad ka *ministrite nõukogu järeldused hariduse ja koolituse sotsiaalse mõõtme kohta* (2010), milles märgitakse, et haridus- ja koolitussüsteemid kogu Euroopa Liidus peavad tagama

nii võrdsuse kui tipptaseme. Haridustaseme tõstmine ning võtmepädevuste pakkumine kõigile on väga oluline mitte ainult majanduskasvu ja konkurentsivõime, vaid ka vaesuse vähendamise ja sotsiaalse ühtekuuluvuse edendamise seisukohalt.

Euroopa Ühenduste Komisjon (2006:2) esitab järgmise võrdsuse määratluse: „Võrdsuse all mõistetakse seda, kui suurel määral saavad üksikisikud kasutada hariduse ja koolituse eeliseid, võttes arvesse võimalusi, juurdepääsu, kohtlemist ja tulemusi.“ OECD (2007) seostab võrdsuse õiglusega ning märgib, et personaalsed ja sotsiaalsed tingimused ei tohiks saada takistuseks haridusliku potentsiaali saavutamisel.

ÜRO *puuetega inimeste õiguste konventsioon* (2006) ning eriti selle artikkel 24, mis käsitleb haridust, räägib samuti hariduse kasuks. Konventsiooni ja selle juurde kuuluva vabatahtliku lisaprotokolli on ratifitseerinud üha enam agentuuri liikmesriike ja Euroopa Liit tervikuna (vt <http://www.un.org/disabilities/latest.asp?id=169>). Euroopa Liidu puuete strateegia 2010–2020 seab eesmärgiks viia Euroopa Liidu poliitika vastavusse puuetega inimeste õiguste konventsiooniga.

Maailma puuete raportis (2011) rõhutatakse, et tavakooliõpetajad peaksid saama asjakohase ettevalmistuse, kui soovitakse, et nad tunneksid end mitmekesiste haridusvajadustega laste õpetamisel kindlalt ja pädevana. Raportis märgitakse, et õpetajakoolituse õppekavad peaksid lisaks teadmistele ja oskustele kujundama ka hoiakuid ja väärtusi.

Kaasamine on teema, mida agentuuri liikmesriikides laialdaselt arutatakse, ning kuigi mitmekesiste vajadustega õppijate, eelkõige oma hariduslike erivajaduste või puude tõttu lisatuge vajavate õpilaste õppes kasutatakse erinevaid lähenemisviise, võib eristada mitmeid ühiseid elemente, mis keskenduvad kõigi õppijate edasijõudmise parandamisele. 3. peatükis visandatakse agentuuri töö põhjal esile tõusnud tõenduspõhiste praktiliste soovituste alused.

2. KÕIGI ÕPPIJATE OSALEMISVÕIMALUSTE AVARDAMINE

Väljaandes *Juhtpõhimõtted kvaliteetse kaasava hariduse edendamisel* (2009) on kõikehõlmavaks põhimõtteks kõigi õppijate haridusvõimalusi avardavad osalemisvõimalused. Sellest lähtuvad järgmised vastastikku seotud teemad:

- kaasava hariduse alane koolitus kõigile õpetajatele
- kaasamist toetav organisatsioonikultuur ja suhtumine
- kaasamist toetavad tugisüsteemid
- kaasamist toetavad paindlikud rahastamissüsteemid
- kaasamist edendavad strateegiad
- kaasamist edendavad õigusaktid.

Nimetatud teemad loovad aluse agentuuri temaatiliste projektide käigus kindlaks tehtud ja käesolevas väljaandes esitatud põhimõtetele. Seepärast antakse neist järgnevalt üksikasjalikum ülevaade.

Nagu sissejuhatuses märgitud, mõistetakse kaasamist praegu inimõigusena, mis puudutab erivajadusega õppijatest laiemat hulka õppijaid. Nagu on märgitud agentuuri 2011. aasta raportis *Osalus kaasavas hariduses. Raamistik indikaatorite väljatöötamiseks* märgitakse, et kuigi paljud õppijad on koolis kohal, ei osale nad piisavalt õppes ning lahkuvad koolist väheste positiivsete tulemustega. Aktiivne osalus kõigis koolielu aspektides on ülimalt oluline, et õppijad jätkaksid haridusteed ning saaksid õppimisest suurimat kasu eluks, tööks ja ühiskonnas osalemiseks.

Seoses koolist väljalangevusega märgib Euroopa Liidu Nõukogu (2011:2): „Toimivateks poliitilisteks meetmeteks võivad eelkõige ebasoodsamas olukorras rühmade puhul olla parem alusharidus, ajakohastatud õppekavad, parendatud õpetajakoolitus, uuenduslikud õppemeetodid, individualiseeritud toetus ning tugevam koostöö perede ja kohaliku kogukonnaga“. Luues tõhusad partnerlussuhted, suudavad koolid üha enam mõjutada positiivselt kooliväliseid tingimusi ning toetada tõhusamalt õppijaid ja nende peresid.

Agentuuri hiljutistes väljaannetes *Kaasava hindamise rakendamine* (2009) ning *Kaasamist toetav õpetajakoolitus Euroopas* (2011) märgitakse, et õpetajad vajavad aega erialaseks eneseanalüüsiks

ning nii õpetajad kui õppijad peavad kujundama endas positiivse eelhoiaku, et näha väljakutseid ja vigu õpivõimalustena. Kõigis keskkondades tuleb mitmekesisust tunnustada ja väärtustada ning pidada erinevust võimaluseks õppida. On selge, et õpetaja esma- ja jätkukoolitusel on ülimalt oluline roll õpetajate positiivsete hoiakute ning teadmiste ja oskuste kujundamisel.

Väljaandes *Hindamine kaasavas keskkonnas* (2007) rõhutatakse, et koolijuhtidel on kaasavama hariduse poole liikumisel ülimalt oluline roll. Kuigi õpetajad juhivad tööd klassis ning saavad mõjutada õpetamist ja õppimist, ei saa nad kindlustada kaasava praktika arengut, kui nende tööd ja pidevat erialast enesetäiendamist ei toeta kooli juhtkond. Koolijuhid peavad looma kaasavaks arenguks tingimused tugevate suhete ning koostöö, meeskonnatöö, uurimistöö ja innovatsiooni näol.

Positiivse õhkkonnaga koolis kuulatakse õppijaid ning kaasatakse neid aktiivselt hindamisse ja õppesse, märgitakse väljaandes *Noorte hääled: Mitmekesisus hariduses* (2008). *Maailma puuete raportis* (2011) rõhutatakse samuti, et puuete õppijaid tuleb kuulda võtta. Et see oleks võimalik, tuleb õppijatele anda erinevaid võimalusi infotelejuurdepääsuks (mh sobivad kommunikatsioonivormid) ning aidata neil infot töödelda, mõtteid korrastada ning neile mõttekal viisil vastata.

Agentuuri raporti *Hindamine kaasavas keskkonnas* (2007) kohaselt muutuvad õpetajad üha enam õppimise juhendajateks ja võimaldajateks. Hindamine muutub õpiprotsessi olemuslikuks osaks, mille abil õppijad toovad välja oma eelistused, huvid ja takistused õppimisel. Agentuuri väljaannetes *Hariduslikud erivajadused Euroopas* (2003) ning *Mitmekultuuriline mitmekesisus ja hariduslikud erivajadused* (2009) rõhutatakse veelgi selliste individualiseeritud lähenemisviiside tähtsust ning raportis *IKT puuete inimeste hariduses* (2011) (ühisväljaanne UNESCO haridustehnoloogia instituudiga) toonitatakse, et info- ja kommunikatsioonitehnoloogia võib olla võimas vahend individualiseeritud õppe toetamisel.

Erikoolid võivad olla olulised partnerid kaasava praktika arendamisel. Et nad on kujunemas tugikeskusteks, võivad nad pakkuda võrgustikutöö ja dialoogi võimalusi erialateadmiste vahetamiseks ning suurendada kõigi koolide võimekust tulla toime mitmekesiste vajadustega. Väljaandes *Hariduslikud erivajadused Euroopas* (2003) oletatakse, et sedalaadi tegevus parandaks kõigile õppijatele

pakutavat tuge.

Lisatuge vajavatele õppijatele ja peredele tuleks koostada sidusad toetuskavad, et nad saaksid kasutada sobivaid, rahaliselt jõukohaseid ja järjepidevaid teenuseid, mis vastavad nende vajadustele ning toovad pikaajalisi positiivseid tulemusi. Nagu on märgitud raportis *Varajane märkamine ja sekkumine. Edusammud ja arengusuunad 2005–2010* (2010), peaksid koolid ja tugiteenuste osutajad kõigis valdkondades tegema tihedat koostööd, et vastata kõigi õppijate ja nende perede vajadustele kõigis kogukondades. Alusharidusse ja kõigi õppijate varajasse toetamise tehtavaid investeeringuid tuleks vaadelda pikas perspektiivis: need vähendavad haavatavas olukorras õppijate toetusevajadust hilisemas elus. Raportis *Infotehnoloogia puuetega inimeste hariduses* (2011) rõhutatakse, et tähtis on pidevalt ja kooskõlastatult kaasata peresid arendama õppijate jaoks töövahendeid ja -meetodeid, mida saaks kasutada nii õppes kui kodustes tingimustes.

Dokumendis *Kaasava hindamise rakendamine* (2009) kirjeldatakse arengut mitme eriala ekspertide osalusel tehtavast tööst (multidistsiplinaarne töö) valdkonnaülese (interdistsiplinaarse) töö suunas, mis ühendab eri pädevusvaldkondade erialateadmised ja vaatenurgad, et käsitleda probleeme terviklikumalt ja pakkuda paindlikumat tugimeetmete valikut. See nõuab koostööd eri valdkondade (nt tervishoiu- ja sotsiaalteenused) vahel kõigil tasanditel.

Kuigi õpetajatel ja koolijuhtidel on täita ülimalt tähtis roll, nagu eespool kirjeldatud, on käesolevas dokumendis esitatud juhtpõhimõtete lähtekohaks õppija perspektiiv, mis seab lapsed ja noored nende kohaloleku (juurdepääs haridusele ja võimalus kohal viibida), osaluse (kvaliteetsed õpikogemused) ja saavutuste (õppeprotsessis osaledes saavutatavad tulemused) keskmesse. Selline mudel, mis on visandatud UNESCO *kaasamissuunistes* (2005), ühendab agentuuri töö üksikelemendid ja toonitab, et üksnes kohaolekust – mis tahes õpikeskkonnas – ei piisa. Nagu rõhutasid noored delegaadid Euroopa Liidu Parlamendi istungil Brüsselis 2011. aasta novembris, peavad õppijad olema aktiivselt kaasatud hindamisse ja õppesse ning kõigi nende tulevikku käsitlevate otsuste tegemisse.

3. JUHTPÕHIMÕTTED KAASAVA PRAKTIKA ARENDAMISEKS

Kuigi enamikus agentuuri projektides on tähelepanu all kohustuslik haridus, kehtivad järgnevad põhimõtted kõigi haridustasemetega ja elukestva õppe etappide ning nii formaalse kui ka mitteformaalse õppe puhul. Õppijakesksed põhimõtted kehtivad võrdselt puuetega ja ilma puueteta õppijate puhul, kuna kaasamine mõjutab kõigi õppijate hariduse kvaliteeti.

3.1 Õppijate kuuldavõtmine

Õppijate ning perede ja teiste abistajate häält tuleks kuulda võtta, eriti selliste otsuste vastuvõtmisel, mis mõjutavad nende elu.

Õppijatele tuleb anda vajalikku infot sobivas vormis, et nad saaksid täielikult osaleda kõigis oma haridust ja tulevikuplaane käsitlevates aruteludes ja otsuste tegemises.

Õppijatel peaks olema sõnaõigus neid mõjutavate otsuste tegemisel:

- hindamises – valida erinevaid võimalusi, mille abil näidata, mida nad teavad, mõistavad ja oskavad teha, osaleda aruteludes hindamistulemuste üle ja selle üle, kuidas neid edaspidi õppe toetamiseks ära kasutada;
- õppeprotsessis – leida erinevaid viise, kuidas infot juurde pääseda, seda mõttekalt tõlgendada ning ennast väljendada;
- kavandada oma õppimist, võttes arvesse personaalset eripära;
- kasutada tugiteenuseid, mis aitavad ületada õppimisel takistusi õppijaid sildistamata ning neid eakaaslastest eraldamata;
- õppekavas – osaleda oluliste, mõttekate, personaliseeritud õpitulemuste sõnastamisel;
- anda hinnang õpitulemustele, et tagada edasijõudmine õppes ja üldine heaolu.

3.2 Kõigi õppijate aktiivne osalus

Kõigil õppijatel on õigus osaleda aktiivselt kooli ja kogukonna elus.

Kõik õppijad peaksid tundma end oma klassi/kooli osana ning nende panust kogukonna ellu tuleb väärtustada. Õppijatel tuleks küsida,

mis lisatuge nad vajavad, et saaksid täielikult osa kõigist korraldatavatest tegevustest ja pakutavatest kogemustest.

Õppijad peaksid:

- tundma end koolikeskkonnas turvaliselt ning kogukonna liikmena;
- saama võimalusi koostööks ja koosõppimiseks paindlikes eakaaslaste rühmades, et arendada oma sotsiaalseid ja suhtlusoskusi;
- saama tunnustust oma saavutuste eest;
- võtma täiel määral osa väljaspool õppekava ja kooli korraldatavatest tegevustest;
- võtma vastutuse oma õppimise eest ning täitma õppeprotsessis aktiivset osa, säilitades kõrged ootused ja suurendades iseseisvust õppimisel;
- teadvustama oma vastutust ja ülesandeid kooli ja kogukonna ees.

3.3 Õpetajate positiivsed hoiakud

Kõigil õpetajatel peaksid olema positiivsed hoiakud kõigi õppijate suhtes ning nad peaksid tegema kolleegidega koostööd.

Kõik õpetajad peaksid käsitama mitmekesisust tugevusena ning pideva enesetäiendamise stiimulina. Õpetajad vajavad esma- ja jätkuõppes kogemusi, mis kujundavad positiivseid hoiakuid ja väärtusi, julgustavad neid tegelema uurimistöö ja eneseanalüüsiga ning leidma uuenduslikke lahendusi uutele väljakutsetele, mida õppijate erinevused kaasa toovad. Eelkõige peaksid õpetajad ilmutama valmisolekut võtta vastu eri pädevusvaldkondadega kolleegide tuge ning teha koostööd, liikudes individuaalselt töölt üha kollektiivsemate töövormide suunas.

Õpetajad peaksid:

- võtma vastutuse kõigi õppijate ees ning näitama, et nad mõistavad – põhivajadused, st vajadus turva- ja kuuluvustunde järele, soov tunda end koolis hästi ja teha sisukaid edusamme, on kõigil õppijatel ühised;
- väärtustama erinevaid tulemusi (sh vaimse tervise ja heaoluga ning sotsiaalsete oskustega seotud tulemused) ja töötama nende nimel, säilitades kõigi õppijate suhtes kõrged ootused;

- märkama, kui õppijad vajavad tuge, ning korraldama selle delikaatselt koos õppijaga, kasutamata potentsiaalselt sildistavaid nimetusi;
- omandama teadmisi erinevatest vahenditest (sh IKT) ning oskusi, mida nad saaksid klassis tõhusalt kasutada;
- suhtuma positiivselt uuendustesse ja olema valmis personaalselt ja professionaalselt arenema;
- tegema kolleegidega koostööd, toetama neid oma töö analüüsimisel ning kujundama õppijate toetamiseks ühiseid teadmisi ja oskusi (nt individuaalsete toetusvõimaluste väljatöötamine, klassitöö meetodid, üleminekuplaanid);
- suhtlema tõhusalt õppijate ja vanematega ning kolleegidega kõigist asutustest ning toetama ühist tegutsemist õppijate hüvanguks.

3.4 Tõhusad õpetamisoskused

Kõik õpetajad peaksid omandama oskused, et tulla toime kõigi õppijate erinevate vajadustega.

Õpetajatele tuleks esma- ja jätkuõppes anda oskused, teadmised ja mõistmine, mis annaks neile kindluse, et nad saavad tõhusalt hakkama õppijate erinevate vajadustega. Õpetajad peaksid välja töötama mitmesuguseid hindamisviise ja rakendama õpetamismeetodeid, mis võimaldaksid õpilasi paindlikult hinnata, vähendada takistusi õppes ning parandada osalust ja edasijõudmist. Nad peaksid suutma kasutatavaid lähenemisviise selgelt põhjendada, eristades ja analüüsid õppimist mõjutavaid tegureid ja takistusi, mis õppes võivad tekkida.

Õpetajad peaksid:

- hindama õppijaid, kasutades erinevaid lähenemisviise, mis võimaldavad õppijatel erineval moel näidata, mida nad oskavad, mõistavad ja suudavad teha;
- kasutama tagasisidet, et kindlaks teha ja ületada õppes ettetulevaid (füüsilisi, hoiakute ja töökorraldusega seotud) takistusi ning kavandada õpet koos õppijatega nii, et õppimine oleks jõukohane, sidus ja õppija eluga seotud;

- pakkuma kõigile õppijatele erinevaid valikuvõimalusi kooskõlas arusaamaga intelligentsuse mitmemõõtmelisusest;
- kasutama erinevaid õppemeetodeid ja paindlikku rühmitamist ning arvestama kõigi õppijate eelistustega;
- kujundama õppekava, mis annab sidusaid võimalusi võtmepädevuste ja läbivate teemade arendamiseks ning pakub mõttekat rakendust kõigile õppijatele;
- töötama koos kolleegidega välja individuaalsed õppeplaanid, et tagada kõigi õppijate vajadustega arvestamiseks vajalike tugimeetmete rakendamine, abivahendite kasutuselevõtt ja kohanduste tegemine.

3.5 Tulevikku suunatud koolijuhtimine

Koolijuhid peaksid väärtustama mitmekesisust nii töötajate kui õppijate hulgas, soodustama kollegiaalsust ja toetama uuendusi.

Tõhus kaasav praktika nõuab kõigil tasanditel tulevikku suunatud juhtimist, mis väljendab kaasavaid väärtusi, kujundab õppimiseks positiivse õhustiku ja keskkonna ning on aluseks kvaliteetsele haridusele. Kaasavad väärtused peaksid ilmnema kogu kooli kõigis strateegiatel ja arengukavades ning kajastuma üksteist toetavates töösuhetes, kõigi kooli juhtkonna liikmete, töötajate ja õppijate tegevuses.

Koolijuhid peaksid:

- kujundama positiivset õhustikku ja õpikultuuri, väljendades oma visiooni ning kaasavaid väärtusi ja hoiakuid selgelt kõigis koolielu aspektides;
- tagama, et kaasamine ja õppijate heaolu on kõigi strateegiate keskmes ning väljenduvad kogu praktilises töös;
- korraldama õpet nii, et see väldiks õppijate sildistamist ja kategoriseerimist, sh kasutades eri tegevuste puhul paindlikku ja erinevat rühmitamist;
- töötama aktiivselt selle nimel, et pakkuda õppijatele erinevuste märkamist soodustavaid kogemusi, mida nad ei saa oma tavapärasel õppekeskkonnas;

-
-
- innustama töötajaid ja pakkuma neile erinevaid võimalusi, et nad saaksid arendada oma pädevusi õppijate mitmekesiste vajadustega toimetulekul ning toetada oma teadmiste levitamist kogu kooli õpikogukonnas;
 - toetama töötajaid oma praktika analüüsimisel ning innustama neid saama iseseisvateks eluaegseteks õppijateks;
 - haldama vahendeid tõhusalt ning tagama, et need kajastavad ja arvestavad õppijate mitmekesisust koolis;
 - kasutama rahastamisallikaid loovalt, et tagada kõigile õppijatele füüsiline juurdepääs hoonetele ning asjakohane tugi (sh abivahendid/IKT vahendid);
 - juurutama tõhusa järelevalve, enesekontrolli ja õppijakeskse hindamise süsteemi, mis võtab arvesse kõigi õppijate saavutused laiemalt ning ka akadeemilised tulemused;
 - kasutama järelevalve ja hindamise tulemusi, et saada infot planeerimiseks ja strateegiliseks tööks kooli võimekuse arendamisel, et toetada kõigi õppijate maksimaalset edasijõudmist;
 - pakkuma kõigile töötajatele tõhusat vaimset ja emotsionaalset tuge ning toetama koolivälise surve leevendamise huvides, esitades koolis rakendatavatele lähenemisviisidele selged põhjendused;
 - suunama tugitöötajaid ning koolisiseseid ja -väliseid võrgustikke võtma ühiselt vastutust ja tegema koostööd, et kõik õppijad saaksid õppekava alusel toimuvatest ja õppekavavälistest tegevustest osa võtta;
 - suhtlema tõhusalt kohaliku kogukonna, valdkonnaüleste tugiteenuste pakkujate ja erikoolidega, et tagada õppijatele ja nende peredele terviklik ja kooskõlastatud toetus, mis lähtub põhimõttest, et õppimise tõhustamiseks tuleb arvesse võtta laiemat vajadusteringi.

3.6 Sidusad valdkonnaülesed tugiteenused

Kõigil koolidel peaks olema võimalik kasutada kohaliku omavalitsuse valdkonnaüleseid tugiteenuseid.

Laste ja noorte haridustee ei saa olla edukas, kui nende põhilised tervise, sotsiaalse kuuluvuse ja emotsionaalse heaoluga seotud vajadused ei ole rahuldatud. See võib nõuda perede ja kogukonna tuge ning eeldada, et tervishoiu- ja sotsiaalteenuste osutajad teevad tervikliku lähenemisviisi huvides koostööd.

Valdkonnaüleste teenuste osutajad peaksid:

- olema heades töösuhetes ning suhtlema tõhusalt eri valdkondade/asutuste ja piirkonnas asuvate koolidega. Nad peaksid võimaldama infovahetust ja pakkuma õigel ajal tuge lisavajaduste rahuldamiseks (nt teraapia- ja raviteenused, psühholoogiline tugi jms);
- tegema tihedat koostööd vanemate ja õppijatega, et tugevdada sidemeid pere, kooli ja valdkonnaülese spetsialistide meeskonna vahel;
- töötama koolidega, et kaasata oma tugivõrgustikku kõiki huvirühmi, sh piirkonna erikoole/tugikeskusi, ning otsida uuenduslikke viise teadmiste jagamiseks.

4. KOKKUVÕTE

Käesolevas väljaandes on esitatud mõned peamised tähelepanekud kaasava praktika edendamiseks, toetudes agentuuri tööle ja eelkõige 2009. aasta soovitustes esile toodud juhtpõhimõtetele.

Teadvustades õpetaja tähtsust, märgib Euroopa Ühenduste Komisjon (2006:6): „Peamised tegurid tõhususe ja võrdsuse saavutamiseks on õpetajate kutseoskuste kvaliteet, kogemus ja motiveeritus ning kasutatavad pedagoogilised meetodid. Koostöös vanematega ning õpilaste hoolekandega on õpetajatel võtmeroll kõige ebasoodsamas olukorras olevate laste osaluse tagamises“.

Agentuuri direktor Cor Meijer ütles maailma puuete raporti avaldamisel 2011. aasta juunis: „Võime rääkida kaasamisest paljudel tasanditel: mõistete tasandil, poliitika tasandil, normatiivsel või teaduslikul tasandil, aga lõpuks on ikkagi õpetaja see, kes peab toime tulema erinevate õpilastega klassis. Õpetaja on see, kes kaasava hariduse põhimõtted ellu viib.“

Eelnevalt esitatud juhtpõhimõtted, mille aluseks on 2009. aastal poliitikakujundajatele suunatud juhtpõhimõtted, võiksid toetada õpetajaid ja teisi praktikuid töötama välja kaasavaid praktilise töö võtteid ning tõhusamalt arvestama üha mitmekesisemate vajadustega õppijatega tavaklassis.

5. LISAINFO

Kogu info, millele käesolevas väljaandes on viidatud, on avaldatud agentuuri veebilehel (Key Principles – Practice): <http://www.european-agency.org/agency-projects/key-principles>

Avaldatud on:

- agentuuri uuringutulemuste „maatriks“, milles iga tulemus toetab mõnda 3. peatükis esitatud soovitusi;
- viited agentuuri väljaannetele ja materjalidele, millele käesolevas väljaandes on viidatud.

5.1 Agentuuri väljaanded¹

- *Special Education across Europe* (2003)
- *Hariduslikud erivajadused Euroopas* (1. osa, 2003; 2. osa, 2006)
- *Kaasav haridus ja klassitöö vanemates kooliastmetes* (2005);
- *Young Views on Special Needs Education* (2005)
- *Varajane märkamine ja sekkumine* (2005)
- *Individuaalsed üleminekuplaanid* (2006)
- *Hindamine kaasavas keskkonnas* (2007 and 2009)
- *Noorte hääled: Mitmekesisus hariduses* (2008)
- *Lissaboni deklaratsioon. Noorte vaated kaasavale haridusele* (2007)
- *Kaasava hindamise rakendamine* (2009); *Hindamine õppimise toetamiseks ning hariduslike erivajadustega õpilased* (2009); *Kaasava hindamise praktiline rakendamine* (2009); *Küprose soovitused kaasava hindamise kohta* (2009)
- *Indikaatorid – kaasava hariduse edendamiseks Euroopas* (2009)
- *Mitmekultuuriline mitmekesisus ja hariduslikud erivajadused* (2009)

¹ Eesti keeles on esitatud nende väljaannete pealkirjad, mis on tõlgitud eesti keelde.

-
-
-
- *Varajane märkamine ja sekkumine – Edusammud ja arengusuunad 2005–2010* (2010)
 - *Inclusive Education in Action – Project Framework and Rationale* (2010)
 - *Teacher Education for Inclusion – Literature Review* (2010)
 - *ICTs in education for people with disabilities* (2011)
 - *Kaasamist toetav õpetajakoolitus Euroopas* (2011)
 - *Participation in Inclusive Education – A Framework for Developing Indicators* (2011).

5.2 Muud allikad

Euroopa Liidu Nõukogu (2009) *Nõukogu järeldused, 12. mai 2009, mis käsitlevad strateegilist raamistikku üleeuroopaliseks koostööks hariduse ja koolituse alal (ET 2020)* (2009/C 119/02), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:010:EN:PDF>

Euroopa Liidu Nõukogu (2010) *Nõukogu järeldused hariduse ja koolituse sotsiaalse mõõtme kohta*. Nõukogu (haridus, noored, kultuur ja sport) 3013. istung, 11.05.2010, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/educ/114374.pdf

Euroopa Liidu Nõukogu (2011) *Nõukogu järeldused hariduse ja koolituse rolli kohta Euroopa 2020. aasta strateegia rakendamisel* (2011/C 70/01) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:070:0001:0003:EN:PDF>

Euroopa Ühenduste Komisjon (2006) *Komisjoni teatis nõukogule ja Euroopa Parlamendile - Haridus- ja koolitussüsteemide tõhusus ning võrdsed võimalused*. Brüssel, 8.9.2006 KOM(2006) 481 lõplik, http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/comm481_en.pdf

Euroopa Ühenduste Komisjon (2010) *Komisjoni teatis euroopa parlamendile, nõukogule, euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele ning regioonide komiteele Euroopa puuetega inimeste strateegia 2010–2020: Uued sammud tõketeta Euroopa suunas*. Brüssel, 15.11.2010 KOM (2010) 636 lõplik, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:EN:PDF>

Maailma Terviseorganisatsioon (2011) *World Report on Disability*.
Genf, Šveits, WHO

Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (2007) *No more failures:
Ten steps to equity in education*. OECD, Pariis

UNESCO (2005) *Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to
Education for All*. UNESCO, Pariis

UNESCO (2009) *Policy Guidelines on Inclusion in Education*.
UNESCO, Pariis, http://unesdoc.unesco.org/Ulis/cgibin/ulis.pl?catno=177849&set=4A9F89E7_2_250&gp=1&ll=1

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (2006) *Puuetega inimeste
õiguste konventsioon*. New York, ÜRO

Juhtpõhimõtete sarja esimene väljaanne toetus agentuuri töödele, mis on avaldatud aastani 2003. Järgmine agentuuri tööde ülevaade avaldati 2009. aastal pealkirja all *Juhtpõhimõtted kaasava hariduse kvaliteedi arendamisel. Soovitused praktikutele*.

Mõlemas trükises esitati teemade kaupa agentuuri projektide peamiste tähelepanekute kokkuvõtte, et toetada kaasava hariduspoliitika kujundamist.

Käesolevas kolmandas väljaandes antakse taas ülevaade agentuuri tööst alates aastast 2003, kuid keskendutakse praktilise töö juhtpõhimõtetele, mis toetavad kaasava hariduse kvaliteeti. Põhimõtted ja soovitused on ette valmistanud hariduspoliitika kujundajad ja praktikud teistele hariduselus eestvedaja rolli täitvatele poliitikakujundajatele ja praktikutele. Ülevaate eesmärk on võtta kokku peamised praktikat suunavad põhimõtted, mis on osutunud kõige olulisemaks mitmekesiste vajadustega õppijate kõrgetasemelisel toetamisel tavaklassis.

Loodame, et esitatud juhtpõhimõtted toetavad liikumist kaasavamate haridussüsteemide poole kogu Euroopas.

